

EL CANAL AUXILIAR D'URGELL

per Esteve Mestre Roigé i Ton Solé Bonet.
Membres del Centre de Recerques del Pla d'Urgell "Mascança"

PRESENTACIÓ

L'any 2013, els signants d'aquest treball publicarem a la revista *Mascança* els articles:

MESTRE ROIGÉ, Esteve. «El projecte del Subcanal o Canal Auxiliar d'Urgell. Projectes i oposició (1924-1929)». *Mascança: revista d'estudis del Pla d'Urgell*, 2013, núm. 4, pàg. 21-32, <https://raco.cat/index.php/Mascanca/article/view/274375>.

SOLÉ BONET, Ton. «La construcció del Subcanal o Canal Auxiliar (1929-1936)». *Mascança: revista d'estudis del Pla d'Urgell*, 2013, núm. 4, pàg. 33-42, <https://raco.cat/index.php/Mascanca/article/view/274376>.

Ara, després de fer una nova recerca, tornem a tractar de nou el tema del Subcanal o Canal Auxiliar de l'Urgell, amb aportacions sobre el primer intent per fer el subcanal, projecte que va fer l'enginyer Domènec Cardenal (1896-1898), les relacions de la Canadenca amb la Societat Canal d'Urgell i l'evolució de les obres de la seva construcció al llarg dels anys 30 del s. XX.

El 1862 s'acaba la magna obra del Canal, una epopeia europea que crearà unes grans expectatives a la Plana d'Urgell, amb l'arribada d'inversors i també de pagesos de comarques properes que, atrets per la prosperitat i riquesa promesa, hi compren jornals, hectàrees de terra.

Però el Canal només garanteix –si n'hi ha– aigua fins al mes de maig i durant els mesos de juny, juliol i agost el Segre, fora excepcions, porta molt poca aigua i els regs no estan garantits.

Amb el pas dels anys, totes les terres de la Plana són cultivables i s'introdueixen nous cultius com el de l'alfals, que necessita més regs que els cereals, i a cada any que passa, es constata que l'aigua del Canal no respon a les expectatives i

inquietuds de la pagesia, que veuen com els cultius d'estiu i tardanies són els que donen més beneficis, i comencen a reclamar a la Societat Canal d'Urgell (a partir d'ara SCU) la construcció del Subcanal o Canal Auxiliar cada cop amb més força.

Tanta és la pressió dels regants, que, a la fi, la SCU encarrega a l'enginyer Domènec Cardenal un projecte per fer un canal auxiliar que porti l'aigua al baix Urgell, un projecte que ell té en ment, ja que fa anys que hi treballa.

1) LA MEMÒRIA DE L'ENGINYER DOMÈNEC CARDENAL

En la memòria del Canal Inferior Auxiliar, Domènec Cardenal explica que el 3 de novembre de 1852 es va atorgar la concessió del Canal d'Urgell que portaria 33 m³/s. Amb un pressupost de 7.898.919 ptes., més de la meitat dels quals es gastarien en el túnel de Montclar de 4.197 m, quedant 3,5 milions de ptes. per fer els 144 km del Canal, els 103 km de les quatre sèquies principals i els 3.000 km de sèquies secundàries, més els desaigües que més tard es veieren obligats a fer, el que els obligaria a demanar a l'Estat 6.500.000 ptes. i posar al mercat 28.000 obligacions.

A l'inici de la posada en marxa del Canal, hi hagué molts incidents, com les malalties palúdiques, que feren que la SCU no pogués complir amb els seus compromisos econòmics havent de fer suspensió de pagaments i un conveni amb els obligacionistes l'any 1872. Des d'aleshores, la Societat portava una vida vegetativa, però encara era viva.

Aprovar el Projecte de Llei per fer el subcanal només beneficiarà la comarca. Si l'exploració del negoci ha estat ruïnosa per la Societat, els beneficis pels regants han estat incalculables. Qui no va veure aquests camps desèrtics el 1862, i qui no recorda com persones i animals es disputaven l'aigua llotosa de tolls i basses, quan tornaven de treballar a l'estiu, on faltava l'aigua faltava la salut, i avui veu aquells mateixos camps, ara vestits dels colors que donen els sembrats, cereals, vinyes, oliveres, alfarsars. Avui tots els pobles tenen fonts públiques, rentadors i llum amb electricitat produïda per l'aigua del Canal, que també dona vida a fàbriques que mai haurien existit sense l'aigua del canal.

Però la realitat és que, després de 40 anys de transformació del país, si l'Urgell es volgués comparar amb regions que eren tan pobres com ella, com la Llombardia o el Piemont, però que amb uns regs molt ben aplicats, avui, són els jardins d'Europa, ara mateix, la distància que hi ha entre aquestes regions, és que l'Urgell està a l'any 1862.

El cabal del riu Segre és escàs, degut a les condicions meteorològiques i per l'abandonament de la política forestal, per part dels successius governs, i el Canal, ben just pot servir aigua durant la primavera, però no a l'estiu, impossibilitant els cultius intensius i la riquesa i progrés de la comarca. Tot i que, ara, els regants ja saben com treure profit de l'aigua, cosa que desconeixien per complet el 1862.

Si s'aprova el projecte, i es porta a terme el Canal Auxiliar, en el termini de 5 anys, els 700 km² de la Plana d'Urgell es convertiran en una segona Horta Valenciana, o en la Llombardia espanyola.

El pressupost del Subcanal són 3 milions de pessetes i tenim dret a tenir una ajuda de l'Estat de la meitat del pressupost. També l'Estat es beneficiarà ja que augmentarà en 350.000 ptes. la contribució anual. El projecte es va presentar el 1897.

2) EL PROJECTE

Domènec Cardenal va fer un exhaustiu projecte que dividia la zona regable del Canal Auxiliar –ell l'anomena Subcanal, canal Inferior– i que regaria 24.000 ha, un 38% de la superfície de la zona del Canal, pel que seria un gran benefici pel Baix Urgell, que disposaria d'aigua i tota l'aigua del Canal ara es podria dedicar a la part superior. En resum, seria un gran benefici per tota la Plana regada.

2.1) OPINIONS SOBRE EL PROJECTE

Cardenal va voler, un cop fet el projecte i abans de presentar-lo, saber –entre d'altres– l'opinió d'un empleat del Canal, Francesc Jover, i del seu amic i impulsor de l'obra del Canal, Manuel Girona.

El 15 de febrer de 1897, Francesc Jover responia a Cardenal que, els primers 10 anys, el benefici que donaria el Canal Inferior seria d'una mitjana de 78.892 ptes. i després es dispararia.

Li advertia que ara, amb l'aigua que porta el Canal, un 20% de les terres no rega mai i un 50% no reguen quan volen, solament quan hi ha aigua, i sort que a la primavera amb la pluja caiguda s'estalvia molta aigua. Dels 130.000 jornals adherits a la SCU, 74.000 són de cereals i alfals.

El nou canal ajudarà a pal·liar les pèrdues degudes a la fil·loxera que mata les vinyes. I finalment el nou canal portarà un augment significatiu de persones, en un moment en què la pagesia ha posat la mirada en les terres sense cultiu del Canal d'Aragó i Catalunya, on falta molta gent.

Domènec Cardenal va enviar el projecte a Manuel Girona, perquè hi donés el seu parer, i el 22 de maig de 1897 li responia:

1. observava que els preus de l'execució del projecte eren “moderats”,
2. li faltava especificar, de manera clara, com s'obtidran uns beneficis del 12 -13%, i no s'explicava d'on sortiran els diners -l'operació financera o el crèdit- que permetran fer l'obra,
3. la concessió de l'obra es donarà, creia Manuel Girona, als regants, a la Comunitat de Regants del país. S'ha signat amb ells un acord o conveni especial perquè no posin cap dificultat per fer l'obra?

4. si es treuen 6 m³/s de la Noguera Pallaresa, com evitaran perjudicar els qui, de Camarasa en avall, es beneficien de l'aigua del Pallaresa i del Segre?
5. presentaran de manera immediata una proposició de llei perquè es facin els tràmits al Senat i al Congrés? El govern voldrà consultar amb els pobles i regants afectats abans de donar la concessió
6. i per últim, no s'explica quines seran les garanties que la SCU oferirà per obtenir el crèdit sense afectar les garanties que té donades en el conveni amb els seus obligacionistes.

La superfície que es pot regar a la Plana d'Urgell és de 62.742 hectàrees i Cardenal fa un projecte per crear un Canal Auxiliar –ell l'anomena Inferior– que regarà 24.084 hectàrees, el que representa un 38% de la superfície.¹

3) ELS BENEFICIS DEL CANAL AUXILIAR PER A LA SOCIETAT

Si, en el projecte general, Cardenal afirmava que la Societat no en trauria cap benefici, del Canal Auxiliar, en un altre escrit que titulava "*Ventajas del Canal Auxiliar, desde el punto de vista del porvenir económico de la Sociedad*" exposava que els avantatges que suposarà pel reg el Canal Auxiliar a tota la zona de l'Urgell són tan evidents que no cal dir-hi res més.

I quant als beneficis econòmics per la SCU seran:

1. facilitar cultius seguits i garantir collites anuals sent necessari que els regants preparin més la terra amb els adobs adequats
2. augmentar els cultius de tardanies (panís, patates, fesols...), que ara són inexistents i que, amb el reg, les terres seran altament productives
3. com que els regants volen que es faci l'obra, i com a subvenció del país, si la concessió del Canal Auxiliar és de 90 anys, aconseguir a) allargar la concessió del Canal –99 anys– fins al termini de la concessió del Canal Auxiliar –allargant-lo uns 40 anys– i b) aprofitar el moment per aconseguir seguir cobrant el novè més enllà de la concessió actual dels 75 anys
4. adquisició a perpetuïtat de 3.000 HP (cavalls de força).

És possible que sigui el mateix Estat qui vulgui fer les obres, però des de la SCU s'ha d'impedir a tota costa, ja que perdria els beneficis econòmics que s'esperen de l'Auxiliar.

La situació que Cardenal preveu és que el 1921 s'hauran pagat els interessos dels cupons i aleshores serà el moment de començar a liquidar els 1.568.000 cupons que tenen un valor de 23.520.000 ptes. Per altra part, quan s'hagi de cobrar

1) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-24-262.

el novè, que s'acaba el 1937, de les 28.000 obligacions, només se n'hauran pagat 4.600, quedant 23.400 per pagar.

Amb el Canal Auxiliar hem de tenir nous objectius i *“ansioso como está el país de que el canal se construya y dispuesto a contribuir a la realización de la idea en la forma que pueda, según es voz general en el Urgel, no parece difícil de conseguir, mediante gestiones hábilmente llevadas, que como medio de cooperar al pensamiento, acepte la idea de que se prorrogue por diez años el pago del 1/9 y de que el plazo de concesión del canal principal se prolongue hasta la terminación del Canal Auxiliar”*. S'ha de fer tot allò humanament possible i s'han de posar tots els mitjans per aconseguir-ho. Fins que no s'hagin aconseguit aquestes concessions del país regant, no s'ha de presentar el projecte de llei.

La Societat no ha de tenir cap oposició del país per aconseguir-ho, ni tampoc del govern de l'Estat i si aquest allargués la concessió del Canal fins al 1990, es podrà fer les paus amb els obligacionistes, Estat i accionistes de la SCU.

4) LA PERMUTA ENTRE LA SCU I MANUEL BERTRAND I CIA. 13 DE MAIG 1900

És probable que Manuel Bertrand i la SCU veiessin que tenien interessos comuns per portar endavant els seus projectes i per tant pactessin ajudar-se mútuament.

La SCU necessitava la concessió d'aigua feta al Molí del Comte, i aquest era el més gran entrebanc que tenien per poder fer el Subcanal, pel que seria Manuel Bertrand Salsas, –un gegant de l'empresa tèxtil, que volia posar una fàbrica de sucre a Menàrguens– qui els aplanaria el terreny.

El Molí del Comte i la seva sèquia eren propietat de Pilar Rúbies Sala i de la seva mare, Paulina Sala, que n'era usufructuària, i el vengueren als empresaris del tèxtil Mañe i Ordeig i Felip Guasch, l'1 de desembre de 1894. Aquests aconseguiren una concessió dels 20.000 l per segon per la R.O. del 7 d'octubre de 1897, i la seva intenció era fer una presa, amb un salt d'aigua, per fer força motriu, però no comptaven amb l'oposició de l'aristòcrata, industrial i polític Ramon de Berenguer i Llobet, de Camarasa, que inicià un plet contra la R.O.

Troband-se en aquestes circumstàncies, acceptaren l'oferta que els va fer M. Bertrand i Cia li vengueren el molí el 17 de setembre de 1899.

I aleshores Manuel Bertrand negocià amb la SCU una permuta que beneficiés les dues parts i, després d'arribar a un acord satisfactori, es va fer l'escriptura de permuta amb la Societat, el 13 de maig de 1900, en què per la seva part donava a la SCU el Molí del Comte, les seves sèquies, salts d'aigua –cavalls de força– i la concessió dels 20.000 l/segon que tenia el Molí per RO de 7 d'octubre de 1897. En el pacte s'acordava que la Societat arribaria a un acord amb el polític i industrial Ramon de Berenguer i Llobet.

I a canvi, Bertrand rebia de la SCU via lliure per fer el ferrocarril entre Mollerussa i Menàrguens –seguint els camins de les sèquies que eren propietat de

la SCU–, on faria la fàbrica i se li facilitaria tota l'aigua necessària –gratuïta– per netejar les remolatxes. I els 1.000 jornals de la propietat de Manuel Bertrand i Cia no pagarien el novè, sinó una quantitat de diners estipulada i les terres que cultivessin remolatxa pagarien un cànon en metàl·lic reduït. I també rebria la fusta dura per fer les travesses de la via del tren, al mateix preu que es feia a La Forestal i aquesta fusta li seria transportada per les aigües del Canal.

Una permuta que canviaria la fesomia de la Plana en els propers decennis, encara que el Canal Auxiliar hauria d'esperar 36 anys.

Segons Cardenal, el tracte era beneficiós per la SCU ja que augmentava en 500.000 ptes. el seu valor, sense haver pagat una sola pesseta i per Manuel Bertrand, perquè fent el ferrocarril seguint les sèquies del Canal, s'estalviava negociar el pas amb els propietaris i fer front a moltes dificultats.

5) EL PROJECTE DE LLEI

El projecte de llei consistia en disminuir els 33 m³ de la concessió del Canal a 27 m³ –en realitat i segons mesures fetes, la vegada que el Canal havia portat més aigua havia estat 18 m³/s– i els 6 m³/s passar-los a la zona de Camarasa, agafant-lo de la Noguera Pallaresa.

El projecte fou aprovat per R.O. del 8 d'octubre de 1902, però amb unes condicions que la SCU no podia complir, pel que va protestar i va obtenir una nova R.O. 7 octubre de 1903, demanant que s'instruís l'expedient per fer la nova concessió. Es començaren a fer els tràmits el 19 de desembre de 1903 i es va enviar a la Direcció General d'Obres Públiques el 9 de juliol de 1904.

Contra l'expedient es presentaren uns escrits d'oposició, en què els opositors al·legaven que a l'estiu es quedarien sense aigua, però foren desestimats per la raó que el riu Segre, a l'estiu, no porta aigua. Malgrat la correspondència entre el Sr. Maluquer, president de la SCU, i diferents ministres i caps de gabinet, no aconseguiren que el Projecte tirés endavant i, amb el pas dels temps, quedà oblidat en algun calaix d'un negociat.

6) LA INFLUÈNCIA DE LA CANADENCA EN EL PROJECTE DEL SUBCANAL O CANAL AUXILIAR.

L'empresa Riegos y Fuerza del Ebro (RFE), filial de l'empresa coneguda com La Canadencia, fou decisiva en la construcció del Subcanal o Canal Auxiliar. El seu interès i voluntat de fer negoci amb la força hidràulica de l'aigua del Segre, el seu potencial econòmic i l'experiència en aquest àmbit van determinar l'entesa amb la Societat Canal d'Urgell.

El projecte de Cardenal pretenia agafar l'aigua del riu Segre a l'alçada de la Cova del Tabac, al terme de Camarasa i en el seu informe, amb data de 5 d'octubre de 1898, recomanava comprar tota la força motriu del Segre, des de la Cova del

Tabac fins al riu Sió. Considerava que amb els ingressos de l'energia generada es podria pagar les obres del Subcanal o Canal Auxiliar i a la vegada s'evitaria que, la concessió, l'obtinguessin persones o entitats alienes.²

El país i la SCU eren molt conscients de la necessitat d'un subcanal. De fet al 1910, Josep Zulueta Gomis, ex-director del Canal d'Urgell, ja afirmava que els regs de l'Urgell havien fracassat, mai no hi va haver l'aigua suficient per a passar de secà a regadiu i els pagesos sobreviuen mercès als cultius "d'estiu" i a l'estiu, el Canal no portava aigua.

La situació es vivia amb preocupació, les males collites portaven el desastre econòmic al límit, el problema que patia la zona era molt greu i necessitava una solució. El desànim de la pagesia augmentava en escriure i al setembre de 1913, Josep Giné Pons, de Linyola, president del Sindicat General de Regants (SGR) convocava 18 propietaris a una reunió amb l'objectiu de resoldre aquest impàs. La salvació era la proposta del propi Zulueta, construir un subcanal o canal auxiliar (MESTRE: 2013, 21-32).

6.1) RIEGOS Y FUERZAS DEL EBRO

L'any 1911, l'enginyer i emprenedor industrial americà Frederick Stark Pearson va crear l'empresa "*Barcelona Traction, Light and Power Company Limited*", coneguda com La Canadencia, amb seu social a Toronto (Canadà). Aquesta empresa va desenvolupar la primera xarxa moderna de producció i distribució de l'energia elèctrica de Catalunya mitjançant de la seva filial "*Riegos y Fuerzas del Ebro*" (RFE).

Aquest mateix any, tres grans empreses van irrompre a l'escenari català amb el desenvolupament d'uns ambiciosos programes de generació hidroelèctrica als Pirineus i desplegament de la xarxa elèctrica fins a Barcelona. Dues de les tres empreses eren de capital estranger: Riegos y Fuerza del Ebro (RFE) sota la direcció i el paraigües empresarial de la *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited* (BTLP) i l'empresa Energía Eléctrica de Cataluña (EEC), depenent de la francesa *Compagnie Générale d'Électricité*. La tercera era la Catalana de Gas i Electricitat (CGE), empresa de distribució de gas amb una llarga tradició en el mercat energètic barceloní.

Les tres empreses es van servir dels estudis fets per tècnics catalans, en els quals s'especificava com generar energia elèctrica aprofitant la xarxa hidrogràfica catalana amb més cabal d'aigua, i com obtenir les concessions administratives. Els tècnics catalans no van poder desenvolupar els seus propis projectes per no disposar del capital. Un d'aquests tècnics, Domènec Sert, va fer l'estudi d'aprofitament de l'aigua del riu la Noguera Pallaresa en el tram comprès entre la Pobla de Segur i Camarasa per destinar-la a usos industrials. Aconsegüí la concessió de 20 m³, concessió que va vendre al grup de la BTLP. (GANGONELLS: 2013, 77)

2) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-24-272.

La filial de BTLP, Riegos y Fuerza del Ebro (RFE), comptava amb un pressupost de 13.360.152,54 ptes. per destinar l'esmentada concessió a ús industrial. L'empresa havia projectat construir un embassament a l'estret de Clua, amb una paret de 51 metres d'alt i des d'aquí sortiria un canal d'uns 33 km per portar l'aigua fins al salt de Montclar. Aquest canal desguassaria al Canal Principal, passat el túnel de Montclar. De fer-se aquest projecte, el canal quedaria sense aigua fins a la sortida del túnel del Montclar, punt on RFE prometia de 10 a 20 m³ per segon, lluny dels 33 m³ que SCU tenia concedits, però superior als 16 m³ que hi circulaven de mitjana.

La irrupció d'una gran empresa com la Canadenca i el seu domini de l'aigua del Segre, era una tema d'actualitat que provocava moltes expectatives i incerteses. En aquest context, Valeri Serra i Boldú,³ com a propietari i director del setmanari *Lo Pla d'Urgell*, fent-se ressò de la preocupació del país, publicà diversos articles d'opinió sobre possibles solucions al problema.

El projecte de Riegos y Fuerza del Ebro, publicat en el B.O. de 22 de juliol de 1916, va mobilitzar tot el país, la SCU, el SGR i els polítics del moment. En el núm. 224 de *Lo Pla d'Urgell*, del dia 10 d'agost de 1916, el mateix Valeri Serra i Boldú considerava que el projecte de RFE, probablement, era el preludi del fet més transcendent que podia esdevenir a l'Urgell en matèria de regs. El projecte constava de cinc punts:

1. Un salt d'aigua a Oliana
2. Un embassament a l'Estret de Clua
3. Un canal de 54 metres per sortir de la presa i desguassar a Camarasa
4. Dos salts d'aigua en aquest canal
5. L'aigua suplementària obtinguda amb la regularització del Segre se cediria a la S.A. Canal de Urgel.

Valeri Serra era del parer de buscar una entesa amb la Canadenca, si es volia obtenir l'aigua que faltava a l'Urgell. En l'article publicat al núm. 123 de *Lo Pla d'Urgell* del dia 5 de Setembre de 1914, escrivia:

“ ... Per a la construcció del Sub Canal o sense particularisar, per a la obtenció de més aigua, no li queda a Urgell altre remei que acudir a la companyia “Riegos y Fuerza del Ebro” que en son caràcter de gran empresaria de obres hidràuliques te infinitat de concessions de aigües situades a superior nivell de nostra zona regable i en lo de posseïdora de bon nombre de accions de la Societat Canal de Urgel es fàcil presumir que ha de tindre un gran interès en millorar els regs de Urgell...”

3) De la relació entre Valeri Serra i Boldú i la S.A. Canal de Urgel veure l'article d'Esteve MESTRE I ROIGÉ «Valeri Serra i Boldú i la Societat Canal Urgel SA». *Quaderns d'El Pregoner d'Urgell*, núm. 32, pàg. 3-16, <https://raco.cat/index.php/QuadernsPregonerUrgell/article/view/356291>

Atès que el conveni de Madrid de 1878 era ruïnós, es preguntava per què calia mantenir l'agonia del reg, quan hi havia totes les condicions per fer un contracte salvador: "... lo pla d'Urgell necessita aigua, vol tenir-la i troba qui pot facilitar-li, que més volem?"

Però hi havia el conflicte de la concessió de l'aigua. La Canadenca demanava la captació de tota l'aigua del Segre i, d'aconseguir-ho, el Canal es quedaria sense aigua fins a la sortida del túnel de Montclar, on abocaria de 10 a 20 m³. Però ni la Societat ni el país podien acceptar un conveni d'aquestes característiques perquè si ho fessin perdrien definitivament, i per sempre, els 33 m³ concedits. Segons Valeri Serra, el dret de la SCU a la total concessió de l'aigua té poca importància material, atès que el termini de concessió té data de caducitat i la seva situació econòmica està massa deteriorada per afrontar la construcció del Canal Auxiliar. Però moralment i legalment està obligada a defensar-lo i el país regant també ha de lluitar pels 33 m³, encara que sigui pel seu interès econòmic.

El pensament de l'Urgell era fer compatibles els negocis industrials de RFE amb els drets del país per regar. Continua exposant que considera molt encertat que el SGR i la SCU vagin plegats a negociar amb la Canadenca, i demana que els impacients se sumin a les propostes de les dues entitats i no posin entrebancs. Ho diu per la convocatòria de l'assemblea que va fer Francesc Macià i la proposta de nomenar una comissió paral·lela per defensar els interessos dels regants. Demana a Francesc Macià que il·lustri els assistents per sumar-se a les gestions que facin la SCU i el SGR. I al Sindicat Agrícola de la Zona regable de l'Urgell, li demana que deixi de banda el protagonisme que vol tenir i se sumi al SGR.

7) FRANCESC MACIÀ IRROMP EN EL DEBAT DE L'AIGUA

L'assemblea convocada per Francesc Macià es realitzà el dia 13 d'agost de 1916, al teatre de l'agrupació "El Foment" de Mollerussa, teatre que encara s'estava construint, però amb motiu de l'assemblea estava ben ornat amb flors i banderes catalanes. La mesa presidencial era presidida per Francesc Macià, el diputat a Corts per Vilafranca, Sr. Josep Zulueta, 1er ex-Senador i President de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Ignasi Girona, i el membre de la junta del Sindicat Agrícola de la Zona regable de l'Urgell, Josep Comes. Es calcula que hi van assistir uns 1500 pagesos.

La qüestió a debatre era com resoldre l'escassetat d'aigua del Canal d'Urgell tenint en compte el projecte de Riegos y Fuerza del Ebro (RFE). Obrí la sessió Francesc Macià demanant la unió de tots per dur a terme tres propostes:

1. Eixamplar el Canal perquè pugui portar els 33m³ que té concedits la SCU.
2. Condicionar l'estany d'Ivars i Vila-sana per emmagatzemar aigua i poder regular els regs al llarg de l'any.
3. La construcció del Subcanal o Canal Auxiliar

Aconseguint les tres propostes, es garantiria aigua per a les tardanies, donar aigua als camps d'alfals i fer cultius intensius a tota la zona. Segons Macià, el projecte de RFE era el mateix que havia fet Zulueta quan era Director de la S.A. Canal de Urgel, feia 20 anys. El projecte resolvia en part la manca d'aigua a l'Urgell però no era la solució ni el país podia donar-se per satisfet, Macià defensava exigir els 33 m³ concedits. La quantitat d'aigua que oferia la companyia era del tot insuficient. Demanava crear una Comunitat de Regants perquè era l'única entitat jurídica que podia fer d'interlocutora amb la Canadenca i amb l'Estat atès que el Sindicat General de Regants no podia fer-se càrrec legalment de la construcció del Subcanal ni tenia accés a les subvencions de l'Estat.

Així mateix, Ignasi Girona defensava lluitar pels 33 m³ i no renunciar ni pels canadencs ni per ningú. L'Urgell tenia dret a la propietat de l'aigua i la Societat solament era usufructuària i per aquest motiu, en el seu moment, s'oposà a la concessió d'aigua a la ciutat de Tàrraga.⁴ Tot i que pel canal solament circulaven 16 m³ d'aigua i, a l'estiu, aquesta quantitat baixava a 6 m³, havien d'exigir que si la Canadenca volia llum i força per al seu negoci, ells volien respecte per les concessions d'aigua que tenien.

Josep Zulueta, per la seva part, afirmava que el projecte de la Canadenca no resolvia del tot el problema de l'Urgell, però els beneficiava en gran manera i s'adheria a la demanda de Macià per constituir una Comunitat de Regants. La Societat del Canal estava arruïnada, sense força moral ni material per resoldre el problema. Per això el projecte de la Canadenca s'havia de pactar amb representants del país. No es podia confiar la solució a la Societat Canal d'Urgell, per dues qüestions:

1. Per l'avançat del temps de la concessió.
2. Per la situació anòmala de la Societat, puix que la Canadenca era la màxima accionista de la S.A. Canal de Urgel.

Zulueta proposà que la primera feina de la Comunitat de Regants fos demanar a l'Estat el 50% del cost de les obres, seguint l'exemple de la Comunitat de Regants de l'Ebre. Invertir aquests diners en l'eixamplament del Canal Principal i indemnitzar S.A. Canal de Urgel per avançar el termini de la concessió, estipulada en el conveni de Madrid. La mesa presidencial de l'assemblea proposà buscar una solució harmonitzada entre les necessitats del país i els projectes de la Canadenca, acordant per unanimitat nomenar la comissió proposada per Francesc Macià, la composició de la qual fou:

- el President del Sindicat General de Regs
- el President del Sindicat Agrícola de la zona regable de l'Urgell

4) Per a més informació, veure l'article Esteve MESTRE ROIGÉ i Ton SOLÉ BONET "La portada d'aigües a Tàrraga (1893-1899)". *Quaderns d'El Pregoner d'Urgell*, núm. 36 (2022), pàg. 7-24.

- el de la Junta de defensa d'aigües de Lleida, Ignasi Girona
- Pere Valls, de Cervera; Pere Mias, de Borges; Jaume Aldomà, de Torregrossa; Joan Gabernet, de Mollerussa; Josep Companys, del Tarrós; Alexandre Vaquero, de Cervera
- i un representant de la Comunitat de Beneficiats de Sta. Maria de Lleida

Aquesta Assemblea tingué una àmplia repercussió mediàtica. Periòdics com *Lo Diari*, *L'Ideal*, *Las Notícias*, *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *Urgell-Segarra* hi van enviar els seus corresponents per fer-ne la crònica i del setmanari *Lo Pla d'Urgell* hi assistí el seu director, Valeri Serra i Boldú.

8) LA COMISSIÓ MATISÀ EL PROJECTE DE LA CANADENCA

Malgrat que la Canadencia afirmés que el seu projecte era l'única solució per resoldre el problema dels regs de l'Urgell, l'enrenou provocat era prou manifest com per empènyer la comissió creada a l'assemblea del dia 13 a posar-se a treballar ràpidament. El dia 18 d'agost, cinc dies després de la multitudinària assemblea, ja havien elaborat un escrit matisant el projecte de la Canadencia, oposant-se a la concessió que tenia sol·licitada per fer un embassament al Segre i aprofitar les seves aigües per a usos industrials. El punt escollit era l'Estret de Clua, al terme de la Bassella. Els arguments eren:

- a. Que en virtut del Conveni de Madrid, la S.A. Canal de Urgel tenia concedits 33 m³ per segon d'aigua.
- b. Que l'aigua s'agafa de la presa de Ponts, terme del Tossal, aigües avall de l'embassament que vol fer RFE.
- c. Que RFE promet als regants 20 m³ per segon els mesos d'estiatge, quan, segons les seves medicions, el riu ben just pot donar al canal 5 m³.
- d. Que tot i ser certes les consideracions de la RFE, si els regants, en un futur més o menys llunyà, volen fer obres per disposar dels 33 m³ originàriament concedits, faltaria aigua.
- e. Que els 13 m³ que perdrien els regants es destinarien a usos industrials i la llei diu que el reg és prioritari.

La Prensa, diari monàrquic i conservador, el dia 21 d'agost de 1916 també fa una crònica de l'Assemblea de Mollerussa posant de relleu els punts que s'hi van debatre i afegint que els pobles de Peramola, Oliana i Bassella també s'oposen rotundament a l'embassament. A la Bassella desapareixerien 60 cases enterrades per l'aigua de l'embassament i nomenen una comissió per entrevistar-se amb els dirigents de la Canadencia. El diari explicita que està totalment al costat dels perjudicats pel projecte de RFE i posa les seves pàgines a la seva disposició per, entre tots, desbaratar les intencions de l'empresa.

Al mes de març de 1917, la Comissió de defensa dels propietaris regants del Canal d'Urgell, encapçalada per Francesc Macià i acompanyat de Culleré, Aldomà, Mias i Ignasi Girona, es reuniren en el domicili social de l'Institut Català de Sant Isidre. També hi assistiren Josep Brufau, Felip Bosch, vocals del Sindicat Agrícola de la Zona Regable d'Urgell, i Josep Zulueta. La reunió era convocada per debatre l'etern problema i s'acordà definitivament constituir una Comunitat de Regants.

Val a dir que la magnitud de la Canadenca, tant en dotació d'aigua com en experiència amb l'aprofitament hidràulic, com en recursos econòmics, li permetia afrontar qualsevol repte i la seva incidència era indiscutible en l'economia de la zona. Com a mostra del seu poder, el diari *El Pallaresa* de 10 de juliol de 1917 publicava l'anunci següent:

“La Compañía “RIEGOS Y FUERZA DEL EBRO S.A.” ha hecho público su propósito de emprender obras en Camarasa (Provincia de Lérida) empleando para ello unos 1000 o 1500 obreros; advirtiéndolo dicha Compañía que no le son necesarios carpinteros, albañiles y mecánicos, pues hace solamente un llamamiento a los peones y mineros que deseen trabajar.

La Compañía abonará un jornal de 3 pesetas diarias a los mismos, comprometiéndose además, a abonar el viaje de regreso en billete reducido, a aquellos obreros que se presenten del 1º de Agosto próximo y presten sus Servicios en dichas obras por espacio de 45 días”

9) CORRESPONDÈNCIA ENTRE LA RFE I LA SCU

Les relacions entre la SCU i la RFE no van ser mai conflictives, com s'entreu en aquest mostreig de la seva correspondència. Les cartes són testimonis del camí cap a l'entesa estrictament empresarial, tot i que l'última paraula sempre depenia de Londres.

23 de juliol de 1920. Carta de Frank Fraser Lawton, director-gerent de la Canadenca, al director del Canal d'Urgell. Els projectes del pantà de Clua i Sant Llorenç estan redactats per millorar les condicions del Canal d'Urgell, de manera que la producció de força motriu per vendre està subordinada al reg, per això demana que els tècnics de la Societat facin un informe dels detalls tècnics de les qüestions que afecten a les dues empreses i busquin un acord, amb el benentès que ells ho han de sotmetre a l'aprovació del seu Consell de Londres.

27 d'agost de 1920. Carta a Carlos Cardenal. En principi les línies generals per a una entesa entre les dues companyies li semblen correctes. El Sr. Billings, enginyer de la Canadenca, en farà un estudi. Signa la carta Frank Lawton.

27 d'agost de 1920. Carta de Billings a Carlos Cardenal. Lawton li ha passat la proposta de conveni per arribar a un acord considerant que està en la mateixa

línia de les intencions de la Companyia i que no hi ha d'haver cap impediment per arribar a l'acord, solament queda per discutir qüestions menors. És la seva impressió personal, però cal esperar les instruccions de Mr. Peacock. No veu problema en mantenir la dotació de 3000 o 4000 litres al Canal, per damunt del túnel de Montclar.

27 d'agost de 1920. Carta de Carlos Cardenal a Lawton. Després de parlar amb Billings s'ha reafirmat en la idea que els interessos de RFE i els del Canal d'Urgell són perfectament compatibles i fins a cert punt comuns per l'entesa per ambdues bandes:

1. Pel que fa al trajecte del Segre entre Camarasa i el Molí del Comte:
 - a. RFE entregarà al Canal d'Urgell 6000 litres d'aigua per segon en la 1a. sèquia principal, davant de Balaguer, a la cota 239 o el més prop possible.
 - b. Canal d'Urgell es farà càrrec de la conservació i reparació del canal de conducció des del punt de l'entrega de l'aigua, que RFE construirà en el punt que més li interessi.
 - c. Canal d'Urgell farà una cessió a RFE de tots els drets sobre aprofitament de l'aigua per energia industrial.
 - d. S'hauria de fixar un termini prudencial per l'entrega de l'aigua a la 1a. sèquia. Això ho podrien acordar en parlar dels detalls del conveni.
2. Pel que fa al projecte de la presa de Clua:
 - a. De comú acord amb el SGR i SCU, RFE gestionaria l'estudi i construcció a càrrec de l'Estat de la regularització del règim del Segre en la part alta, d'acord amb la Ley de Canales y Pantanos.
 - b. En l'estudi definitiu de l'aprofitament de força per RFE s'hauria de mantenir un cabal mínim de 3000 a 4000 litres en la secció del canal, superior al túnel de Montclar, a fi d'evitar la degradació i ruïna de les obres.

Carlos Cardenal diu a Lawton que pressuposa que aprovaran aquestes propostes generals i li suggereix sotmetre-les a l'aprovació de les respectives companyies per incorporar-les al conveni o contracte formal.

7 d'octubre de 1920. Carta de Lawton a Carlos Cardenal. Mr. Peacock simpatitza amb la idea d'arribar a un acord entre les dues companyies però no considera convenient que RFE es comprometi amb la data de fer realitat el projecte de Sant Llorenç, perquè això depèn de les necessitats del mercat. Lawton considera que hi ha altres qüestions, com per exemple el punt on s'hauria de donar l'aigua o la construcció de la presa de La Clua, que es podran debatre amb Mr Peacock quan vingui a Barcelona el 18 d'aquest mes.

6 de novembre de 1920. L'enginyer de camins Josep Bores Romero⁵ escriu a Carlos Cardenal explicant les gestions realitzades per la construcció del Subcanal. De l'entrevista amb Billings, les opinions són les mateixes de Cardenal amb la diferència del pagament de la concessió dels salts d'aigua. RFE ha adoptat el criteri de construir un canal que porti l'aigua fins al salt del riu Sió i allí donar els 6 m³ d'aigua al Canal. La RFE no veu possible que l'Estat subvencioni la construcció del Subcanal perquè la Societat del Canal no és una Comunitat de Regants. RFE gastant uns 4 milions obtindrien uns 5000 HP del riu Sió i la Societat, a canvi de la concessió de força, rebria els 6000 litres per segon permanentment. Sigui com sigui Bores veu difícil fer-los canviar. Respecte a la intervenció de l'Estat no veu altra solució que una anticipació reintegrable de capital.

Algunes modificacions al projecte:

2 de febrer de 1926. Carta de Lawton a la Societat. S'ha modificat un paràgraf del projecte del Canal Auxiliar especificant el punt on es donarà l'aigua al Canal Auxiliar i ha afegit que el tram de canal que farà RFE per portar l'aigua des del pantà de Sant Llorenç fins al Canal Auxiliar costarà 4.999.064 ptes. i per tant, si la Societat obté alguna subvenció, abonarà la part corresponent a RFE.

4 de febrer de 1927. Carta de Lawton dirigida a Carlos Cardenal. Li comunica que la Junta de la Societat ha acceptat les modificacions proposades per RFE. També l'informa de la modificació que han introduït a l'article 18 i 19 del contracte entre la Societat i SGR, referent al càlcul del cànon a pagar fins a 1961, condicionat per les subvencions i bestretes reintegrables que l'Estat pugui donar per construir el Canal Auxiliar.

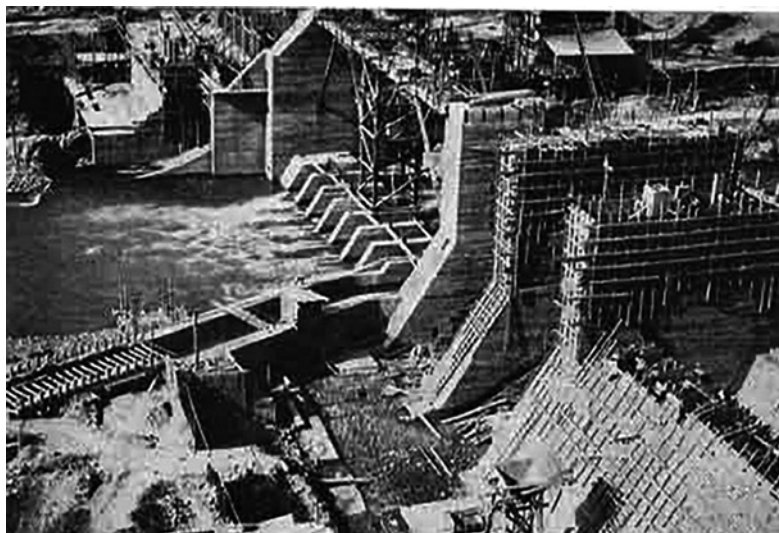
Les bones relacions i l'entesa de la RFE i SCU no van tenir el mateix tarannà amb el SGR. El seu president, Ramon Felip, el 12 d'agost de 1926, envia una instància al Governador Civil de Lleida, demanant que no s'autoritzi el projecte de RFE per construir un embassament entre Camarasa i Oliana. Els 20 m³ promesos no són suficients i el Sindicat no vol renunciar als 33 m³ del conveni de Madrid. Aquesta instància segurament aniria a parar a la paperera, donat que a l'any següent se signa el conveni entre RFE i S.A. Canal de Urgel.

Al març de 1926 es produeix un gir en el guió del relat, el Sindicat General de Regants del Canal d'Urgell (SGRCU) obté la concessió del Canal Auxiliar o Subcanal. La S.A. Canal de Urgel tenia la concessió per la Real Orden de 30 d'octubre de 1919 i mitjançant escriptura autoritzada el 29 de març de 1926 pel notari de Barcelona, Sr. Leopoldo Rodés, la transferí al SGRCU.

10) NOU CONVENI

Al 16 de maig de 1927, Frank Fraser Lawton, director-gerent del Riegos y Fuerza del Ebro, i Carlos Cardenal, director de la S.A. Canal de Urgel, signen el

5) El Ministeri de Foment, el 1919, encarrega a l'enginyer de camins Jose Bores Romero una memòria del projecte del Subcanal.

Obres de la presa de Sant Llorenç, 1929.

conveni amb una introducció exposant les bondats del projecte presentat per la Canadencsa. SCU tenia la concessió de l'aigua del Segre entre Camarasa i Balaguer, bàsicament per facilitar aigua al futur el Subcanal o Canal Auxiliar, però també per generar força industrial mitjançant la construcció de salts d'aigua. La situació econòmica de la SCU no permetia fer aquesta despesa i, a RFE, li interessava la concessió d'aquest tram per facilitar un cabal regular al seu salt de Camarasa. L'empresa construiria una presa i un canal d'uns 10.580 m per portar aigua fins al salt. Amb aquest canal es reduiria el cost de construcció del Canal Auxiliar i a la vegada, al disminuir la seva longitud en la part de més difícil accés per al seu manteniment, es facilitaria la seva conservació. Això és un avantatge pel país i per la Societat, ja que les obres del Canal Auxiliar hauran de ser conservades després de 1961 pel SGRCU i l'aprofitament industrial de l'aigua del Segre no perjudica els regs del Canal Auxiliar.

Les clàusules del conveni estipulaven qüestions com que la S.A. Canal de Urgel s'obligava a cedir i transferir a RFE l'aprofitament hidràulic del riu Segre que tenia concedit entre la Cova del Tabac i el Molí del Comte, derivant 120 m³ d'aigua per segon, destinats a força motriu i usos industrials.⁶ I la RFE donaria la seva conformitat en tot el que afecti a l'explotació del Canal Auxiliar.

RFE construiria la presa i embassament de Sant Llorenç, la boquera d'aigua i el canal industrial fins a la presa d'aigua del Canal Auxiliar, d'acord amb el projecte de replanteig de la CU de 5 de novembre de 1926. També subministraria de manera regular i constant al Canal Auxiliar tota l'aigua necessària per alimentar-lo, el cabal en cas excediria dels 6 m³.

6) Aquest aprofitament hidràulic el tenia concedit la S.A. Canal de Urgel per resolució del Governador Civil de Lleida de 6 de novembre de 1911. Resolució ampliada el 12 d'agost de 1912.

Al 1926 entra en acció un altre protagonista, *la Confederación Hidrográfica del Ebro* (CHE), creada pel Directori Militar amb la missió d'ordenar tota la conca i projectar l'aprofitament dels rius Ebre, Aragón, Gállego, Cinca, Ésera, Segre, Noguera Ribagorçana i Noguera Pallaresa.

Després de la signatura del conveni entre SCU i RFE, la CHE, interessada en totes les obres de reg de la conca de l'Ebre, va manifestar el desig d'intervenir en les qüestions de la SCU. Al novembre de 1927 examinà els plànols del Subcanal i com que estava sota la seva jurisdicció, les obres les farien ells i passarien a formar part del seu pla d'obres, nomenant Carlos Valmaña com a enginyer per dirigir les obres del Subcanal o Canal Auxiliar. (MESTRE: 2013, 23)

11) OPOSICIÓ AL SUBCANAL O CANAL AUXILIAR

La història del Canal d'Urgell és plena d'incidents, enfrontaments i interessos diversos i en tots els projectes, realitzats o no, van sorgir persones i/o col·lectius que es van oposar a fer-los realitat. El Subcanal o Canal Auxiliar no va ser una excepció. Amb la publicació al BOP de Lleida de 19 de desembre de 1903 del projecte elaborat per Carles Valmaña al 1897, alguns regants i usufructuaris de la força industrial van témer pels seus drets a agafar aigua del Segre per regar o per als salts d'aigua que generaven força motriu. Hermenegild Gorria, propietari de diferents salts d'aigua, en el seu escrit adreçat al Governador Civil, al·legava que tenia concedits per R.O. de 17 de juliol de 1903, els salts d'aigua de Vallfogona, Tèrmens i Vilanova de la Barca i per tant tenia dret a aprofitar tota l'aigua del Segre en el tram de Balaguer a Vilanova de la Barca. També tenia concedits 30 m³ d'aigua per al salt del terme de Vilanova de la Barca, els 5 m³ del riu Corb i els 2 m³ de la "Reguera". Tanmateix, tenia demanada la concessió de dos salts més, el de Llorens i el de Balaguer i, donat que la Llei d'aigües no permetia donar concessions d'aprofitament d'aigua en el cas que hi hagués perjudici a tercers, demanava que no s'autoritzés la petició de la Societat.

La resposta de SCU amb un escrit del seu director, Francisco de P. Bruguera, rebatia al·legant que la Societat havia presentat el projecte del Canal Auxiliar l'any 1889 i la R.O. de 14 de novembre de 1902 aprovava el projecte, autoritzant la concessió dels 6 m³ per segon. Per tant, la Societat tenia la concessió abans que el Sr Gorria.

A la concessió d'aigua per als salts de Vallfogona, Tèrmens i Vilanova de la Barca no havien presentat cap al·legació perquè estaven per sota del punt on agafarien l'aigua del Canal Auxiliar. Sí que van fer una al·legació contra la petició d'aigua per als de Sant Llorens i de Balaguer, argumentant que no es podia concedir, atès que és el mateix punt on s'havia d'agafar aigua per al reg i la Llei d'aigües donava prioritat absoluta als regs, per davant de la destinada a usos industrials.

El President de la Junta de sequiatge de Lleida demanava que no es concedís l'aigua a la Societat pels irreparables mals que faria a l'horta de Lleida i a moltes comarques de la província. Bruguera contestava que la Societat mai demanaria

aigua per millorar els regs del Canal d'Urgell perjudicant a altres regs. Tots dos escrits d'al·legacions van ser rebutjats.

Un informe sense datar, fet per la comissió creada l'any 1926 per a la millora dels regs d'Urgell, defensava la necessitat del Canal Auxiliar basant-se en uns arguments força diferents dels exposats en tots els projectes.

Hi havia moltes finques que no podien comptar amb res segur, sobre tot en l'època que més es necessitava, a l'estiu. Regar les finques de la part baixa de l'Urgell era una incertesa total degut que els sindicats encarregats de la distribució de l'aigua no havien acceptat mai els horaris del Reglament i degut que els regants de la part superior de cada mòdul, els síndics entre ells, regaven quan i com volien. Mai no es presentà una denúncia per més fortes i repetides que fossin les advertències del Governador Civil. Aquests, entre altres, són els arguments de la comissió per informar a favor de la construcció del Canal Auxiliar.

L'informe es fa ressò dels escrits d'oposició presentats per:

1. La Comunitat de regants de l'horta de Camarasa
2. Ajuntament de Balaguer
3. Pilar Rúbies, propietaria del molí del Cup de Balaguer
4. Els regants de Torres de Segre, Seròs, Aitona i Granja d'Escarp
5. El Sindicat de la Comunitat de regants de l'horta de Tèrmens
6. Ajuntament de Menàrguens
7. Junta de sequiatge de Lleida
8. Ignasi Escribà, regant de Balaguer

L'informe també recull la resposta de la SCU. Els escrits 2, 3, 4 i 7 demanaven la construcció de l'embassament aigües amunt de la confluència de la Noguera Pallaresa amb el Segre⁷ i la SCU manifestà que el riu Segre, abans de rebre la Noguera Pallaresa, hi ha molts mesos que no portava aigua. Llavors, quin sentit tenia fer la presa en un lloc que no hi ha aigua?. Les altres quatre reclamacions s'oposaven a l'execució de les obres pels perjudicis que podien ocasionar a tots els regs del Segre, aigües avall de la confluència de la Noguera Pallaresa. Segons la SCU el cabal del Segre era suficient per abastir al llarg de l'any tots els regs. La resposta de la SCU es basava en una memòria feta per Domingo Cardenal.

12) MEMÒRIA DEL PROJECTE INICIAL

La memòria del projecte, feta per Domingo Cardenal, demostrava que fins i tot en anys d'un estiatge extraordinari, el Segre portava aigua suficient per servir

7) Estava projectat construir-lo a l'alçada de la Cova del Tabac, aigües amunt de Camarasa, després de la confluència de la Noguera Pallaresa amb el Segre.

a tothom. Amb tot, si alguna vegada els regants de les hortes de Menàrguens, esquerra del Segre a Lleida i Torres de Segre es queixaven de poca aigua, era degut que les preses eren molt febles i una lleugera riuada les destruïa i dificultava el desviament d'aigua suficient. Com també, la falta de neteja de les sèquies dificultava en gran manera la circulació del cabal necessari. La prova era que la majoria de vegades que els regants es queixaven de la manca d'aigua, el Segre en duia suficient per navegar des de Lleida fins a Mequinensa.

Referent a fer la presa per damunt d'on desguassa la Noguera Pallaresa al Segre, la Societat es nega rotundament perquè geològicament i estratègicament no es podia fer en qualsevol lloc. I quant als drets adquirits dels regs i dels usos industrials existents, demanava que s'investigués exactament la quantitat d'aigua necessària per servir aigua a tots els serveis que hi ha entre aquesta confluència i el Cinca. L'enginyer d'Obres Públiques, després d'estudiar el projecte, diu que no hi ha cap raó per variar-lo, els arguments dels opositors no tenen cap fonament i quant a estudiar el cabal, com demanava la Societat, no ho creia necessari, era molt laboriós i solament es feia quan algun propietari demostrava que no arribava suficient aigua al seu camp.

13) LA LLIGA DE DEFENSA DE L'URGELL

El malestar de l'arruïnada comarca per la mala distribució de l'aigua que feien els sindicats, agreujat en els anys de sequera, es posà de manifest en una reunió de regants feta a Vallfogona el 1906. En aquesta reunió s'acordà demanar la immediata construcció d'un canal auxiliar, que la Companyia concessionària gestionés l'administració d'aigües, prescindint interinament dels sindicats particulars i general, i es plantejava l'organització d'una lliga de defensa de l'Urgell. (SOLDEVILA: 2006, 310).

Van haver de passar vint anys per fer realitat la constitució de la Lliga. Al 1926, tres terratinents, Ignasi Gavin, de Juneda, Francesc Xam-mar i Enric Corbella, de Lleida, la crearen presentant un projecte alternatiu al de la SCU amb aquests tres punts:

- a) construir un Subcanal o canal Auxiliar
- b) rescatar/comprar la Societat per 20 milions de pessetes i
- c) la construcció d'un pantà per regar la part superior de l'Urgell

De les al·legacions contràries al projecte de la SCU, més tard transferit a la SGR, la més "ferotge", la de més envergadura fou la de la Lliga. Fins al 1928 va portar una activitat frenètica, fent mítings en tots els pobles de l'Urgell, entrevistes amb el Ministre de Foment, amb la direcció de la CHE, manifestos adreçats als regants, escrits publicats a la premsa, ...en poc temps obtingué importants mostres de suport (MESTRE, SOLÉ: 2021, 8).

Aquest suport del país regant incomodava la Societat, la rellevància de l'opositor estava agafant una dimensió que era motiu de preocupació dels dirigents de

SCU, necessitaven saber les activitats i moviments de la Lliga i els seus propis “espies” els mantenien informats puntualment.

Segons els informes fets per personal de la SCU, el ressò de la Lliga entre els regants de l'Urgell era destacable. A totes les reunions convocades en diferents pobles de la Plana (La Fuliola, Castellserà, Bellpuig...) hi havia assistit més de 200 regants.

L'oposició de la Lliga era al projecte del Subcanal, tant si el defensava la SCU com si ho feia la SGR. El BOP de Lleida, el 16 de setembre de 1926, publicava l'esmentat projecte, aquesta vegada presentat per la SGR i la reacció de la Lliga no es feu esperar. Al mes següent adreçà al Governador Civil de Lleida un manifest signat per 355 propietaris, tots regants del Canal d'Urgell.⁸

Els arguments de la seva oposició eren:

- 1) No estan d'acord amb el càlcul que es feia del preu del metre cúbic per ha. ni el nombre de metres cúbics portats pel Canal Principal que havien de servir per calcular els litres que portaria el Canal Auxiliar. La memòria diu que el Canal Principal estava construït per portar 33m³/s i en el seu moment, l'enginyer Josep Bores, enviat pel Govern per fer un estudi de millora dels regs de l'Urgell, afirmava que el Canal Principal no podia portar aquests metres cúbics perquè algunes obres no ho permetien, com per exemple el sífo del Sió.
- 2) No entenien que després de mencionar a la memòria que l'Urgell necessita 70 m³ d'aigua per tenir un reg de veritat, es presentés la construcció del Subcanal o Canal Auxiliar com la millor solució, per ser la més econòmica. Els signants consideraven que la millor solució era construir un pantà regulador, com havien fet els del canal d'Aragó i Catalunya. Econòmicament, la dotació de 6 m³ costaria al país 38 milions de pessetes i la construcció d'un pantà suposaria poder regar durant l'estiatge de l'estiu i podria ser una font d'ingressos per a la comarca.
- 3) Neguen que el projecte del Canal Auxiliar fos motiu d'un gran entusiasme entre els pagesos del país. Segons la memòria presentada només s'hi havien adherit 2389 propietaris dels 5048 que hi havia a la zona i solament disposaven d'una tercera part de la terra regable.

Sol·liciten al governador civil de Lleida que no cursi el projecte de replanteig del Canal Auxiliar, donats els errors de càlcul, el perjudici que ocasionaria al país i l'especial situació econòmica en què quedaria aquest amb el nou gravamen que haurien de pagar per fer realitat la seva construcció.

El president de la SGR, Ramon Felip, va desestimar els arguments de la Lliga posant de relleu que molts dels propietaris que signaven solament tenien terres a la part que no regaria el Canal Auxiliar i per tant no estaven afectats directament

8) ACPU. Fons Canal d'Urgell, Ref. 1-24-273.

per l'obra. Tanmateix hi havia algun propietari que ni tan sols tenia terres regades pel Canal d'Urgell, alguns dels regants no sabien signar i, en nom seu, ho va fer el secretari de la Junta de la Lliga.

Puntualitza que no ha sabut trobar la importància en la manera com s'ha calculat el preu del metre cúbic, ni veu quina relació hi pot haver entre el cost de l'hectàrea regada i la capacitat teòrica i pràctica del Canal Principal. Quant al fet que l'Urgell necessita 70 m³/s és veritat, però cal tenir en compte que no es podia donar tota aquesta aigua de cop, ni per capacitat del Canal Principal, ni pel nombre de treballadors que necessitaria el camp. Quant al fet que la millor solució era un pantà, Felip diu que veus autoritzades com Bores o Melchor de Palau conclouien que la millor solució era el Subcanal. Per altra banda, segur que el pantà seria una font d'ingressos segons per a qui, no per a tothom, el que sí seria una font d'ingressos per a la comarca era el Subcanal. Calcula que amb les subvencions de l'Estat, el Subcanal o Canal Auxiliar costaria al país 10.000.000 ptes., ara bé, si no es pagaven en el termini establert, hi hauria interessos a pagar i llavors podria augmentar el cost a 38.000.000 ptes.

El degoteig d'enfrontaments i oposició entre la SCU, SGR i la Lliga de Defensa de l'Urgell van ser una constant en les seves relacions, àmpliament descrites en l'article d'Esteve Mestre Roigé "*El projecte del Subcanal o Canal Auxiliar d'Urgell. Projectes i oposició (1924-1929)*" publicat a *Mascançà*, núm. 4, pàg. 21-32.

14) LA CONSTRUCCIÓ DEL SUBCANAL (1929-1938)

Les obres del Subcanal començaren el 4 de maig de 1929, amb un acte simbòlic, que tingué continuïtat en la prova que es va fer el 18 de juliol de 1932 a l'obrir les comportes del pantà de Sant Llorenç per fer passar l'aigua pel Subcanal o Canal Auxiliar. Tanmateix l'aigua no arribà al quilòmetre 133 del Canal d'Urgell fins a mitjan 1935.

Les sèquies per conduir l'aigua als camps que havia de regar començaren a fer-se l'any 1932 i no s'acabaria definitivament –arribant a tots els camps– fins acabada la guerra civil.

Els anys 30 foren uns anys molt difícils que va viure el camp urgellenc, i els canvis polítics es feren presents també en l'empresa que es va fer càrrec de l'obra, que amb els anys va anar canviant de nom:

- El 1926 s'anomenava Confederación Sindical Hidrográfica del Ebro.
- El 1931, amb la República passa a dir-se Mancomunidad Hidrográfica del Ebro.
- El 1932, passa a dir-se Delegación de Servicios Hidrográficos del Ebro.
- I el 1934, porta el nom de Confederación Hidrográfica del Ebro (CHE).

15) LES OBRES DEL CANAL AUXILIAR

15.1) ELS INICIS (1929-1931)

El 4 de maig de 1929 la Constructora Bilbaina comença les obres. El Canal Auxiliar fou dividit en 5 seccions.

Les obres del Canal que anaren a càrrec de l'administració eren de 2.544.490,25 ptes.

Despeses d'expropiacions 1.398.348,00 ptes.

El ciment a gastar durant les obres 1.108.333,25 ptes.

Telèfons 37.809,00 ptes.

Sobre el cost de les obres tenim la següent informació⁹

	1929	1930	1931
Expropiacions pagades	412.574,63	294.275,38	27.331,60
Despeses administració	12.948,37	36.659,69	4.207,90
Despeses per contracte	420.619,79	1.567.826,36	318.722,00

Les obres a fer per la constructora Bilbaïna, amb la informació del pressupost i de l'import amb què es va adjudicar i l'execució de l'obra a l'octubre de 1931 eren tal com mostra la imatge de la pàgina següent.

L'enginyer Carlos Valmaña sempre va estar descontent amb la subhasta de les obres, ja que la constructora Bilbaïna se la va adjudicar rebaixant un 28,35% el preu de sortida i ho va subcontractar rebaixant el 8%, per tant les obres de la 1ª secció es feren per un 36% menys del que estava previst i l'empresa que les va fer tingué pèrdues econòmiques importants.

Les obres per administració que va fer la SCU en la 1ª secció tingueren un cost superior al que cobraven les empreses subcontractades i Valmaña creia que això no era bo per a la construcció del Canal Auxiliar.

El 1931 hi hagué un punt d'inflexió en les obres del Canal,

- a) es devien uns centenars de milers de pessetes per les expropiacions fetes que s'havien de pagar.
- b) els treballadors de la Bilbaïna feren una vaga demanant augment de sou i, després d'un mes de vaga, l'empresa tornà al treball contractant nous treballadors.

Però hi hagué un canvi substancial, la Confederació Sindical Hidrològica de l'Ebre, que era una entitat autònoma de l'Estat, el 1931 es convertí en Mancomunitat Hidrogràfica de l'Ebre que formava part de l'Estat, i els contractes fets

9) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-25-664

MANCOMUNIDAD HIDROGRAFICA DEL EBRO

CANAL AUXILIAR DE LOS RIEGOS DE URGEL

SITUACION ECONOMICA de la obra de dicho Canal después del libramiento del mes de Septiembre 1931

Secciones	Presupuesto aprobado. Pesetas	Baja de 28'35 % Cantidad líquida del remate Pesetas.	IMPORTE DE LAS OBRAS	
			Ejecutada y valorada.	Por ejecutar y valorar
1ª	1.148.888	823.178	405.452	417.726
2ª	<u>1.524.313</u>	<u>1.092.170</u>	<u>674.027</u>	<u>418.143</u>
	2.673.201	1.915.348	1.079.479	835.869
3ª	<u>1.564.789</u>	<u>1.135.501</u>	<u>465.072</u>	<u>670.429</u>
	4.257.990	3.050.849	1.544.551	1.506.298
4ª	<u>3.457.802</u>	<u>2.477.515</u>	<u>734.177</u>	<u>1.743.338</u>
	7.715.792	5.528.364	2.278.728	3.249.636
5ª	<u>1.572.703</u>	<u>1.126.842</u>	<u>209.213</u>	<u>917.629</u>
TOTALES	9.288.495	6.655.206	2.487.941	4.167.265

Mollerusa y Octubre de 1931.

els anys 1929, 1930 i el 1931, ara ja no es podien fer perquè eren considerats il·legals. Per tant, tot es retardava.¹⁰

15.2) SEGUIMENT DE L'OBRA (1932-1934)

El 18 de juliol de 1932 s'alcen les comportes del pantà de Sant Llorenç i l'aigua transcorre amb normalitat pel Canal fins arribar a la 3ª sèquia principal. Una prova de càrrega.

En una enquesta de la Delegació d'Hisenda de 19 de febrer de 1933, se li preguntava a Valmaña, quan finalitzaria l'obra del Canal Auxiliar i els respongué que el 31 de març de 1933, un moment en què la situació social a l'Urgell era un xafarranxo de combat.¹¹ El març de 1933, totes les màquines excavadores estaven aturades. No es treballava a l'obra.

A mesura que s'anaren executant les expropiacions forçoses, les màquines excavadores seguiren fent camí, però també anaven sortint els defectes de l'obra, l'aigua que passava per primer cop per la llera del Canal, per un sòl que no havia vist mai l'aigua, en alguns trams, se la "bevia", i aquests trams s'hagueren d'arreglar; i a partir del 1932, amb el pas continuat de l'aigua, començaren els despreniments de terra—que seguirien els anys 1933, 1934, 1935—, despreniments que eren habituals en aquest tipus d'obres.

10) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-24-280

11) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-25-664

15.3) LA FI DE L'OBRA DEL CANAL (1934-1936)

El Canal Auxiliar desemboca en el quilòmetre 134 del Canal i, l'any 1934, Carlos Valmaña, veient que s'atansava la fi de l'obra, manava rebaixar el fons del Canal Principal, des de l'hectòmetre 1330 al 1343, ja que la seva llera era més alta que la del Canal Auxiliar.

El 27 d'octubre manava que es comprés el terreny necessari per acabar el Canal Auxiliar, pagant 800 ptes. el jornal de terra, i es necessitaren 6.132 ptes. De fet, les terres ja s'havien comprat i el 24 i 25 d'octubre de 1934, l'obra del Canal Auxiliar enllaçava amb el Canal Principal.

A juny de 1935, decidiren posar en funcionament, i de punta a punta, el Canal Auxiliar. Però abans era necessari fer una neteja de la solera, sobretot a la secció 4^a, on les herbes havien crescut en el seu interior i sobresortien per la banqueteta del Canal i l'aigua no passava. Així que fixaren el 10 de juliol de 1935, com el dia en què l'aigua sortiria de Camarasa i recorreria el Canal Auxiliar a través dels seus 77 km. Ignorem si tingué èxit, però el 20 de juliol s'informava que a la fi del Canal Auxiliar hi arribava un fil d'aigua.

El 3 d'abril de 1936 es donaven definitivament per rebudes les obres de les seccions 1, 2 i 3 del Canal Auxiliar i es feia una recepció provisional de les seccions 4 i 5 del Canal i, fetes unes proves, al mes de juliol es faria l'entrega definitiva.

Novament es va intentar fer una prova de càrrega total del Canal, però s'asabentaren que, a la secció 5, hi havia un tram de 6 km envaït per una herba –boga– que impedia el pas de l'aigua.

Finalment el 6 de maig de 1936, l'obra del Canal Auxiliar va suportar la màxima càrrega i l'aigua va circular de punta a punta, sense cap impediment i amb èxit total. El Canal Auxiliar funcionava.

Havien passat 7 anys des que el 4 de maig de 1929 es posés la primera pedra i gairebé 4 anys des que, el 18 de juliol de 1932, es donés per “inaugurat” i “acabat” el Canal Auxiliar.

16) DIFICULTATS PER FER EL CANAL AUXILIAR O SUBCANAL

16.1) CANVIS DE TRAÇAT

En fer les obres del Canal i sobre el terreny, en diferents termes, s'adonaren, com fou el cas de Ballestar, quan hi arriba l'excavadora, el novembre de 1930, que el traçat marcat per expropiar no era el millor, i s'iniciaren diligències per expropiar les noves finques per on passarà el Subcanal.¹²

El traçat de Linyola i Golifas també fou canviat completament. Carlos Valmaña va fer el nou traçat de les noves finques a ocupar, i ho envià per publicar al BOP de Lleida.

12) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-24-278

16.2) OBRES D'EXPROPIACIÓ. QUEIXES

L'empresa Bilbaïna fou l'encarregada de construir les obres i des del començament es va trobar amb un greu problema. Les expropiacions es feien de l'espai que ocupava la llera del canal i d'una franja de terreny al seu costat, però no comptaven que la terra excavada es deixava al tros i al pagès sense poder treballar part de la seva finca i això va provocar les protestes dels regants que demanaren un augment de la indemnització.

Un exemple és la carta de 4 de setembre de 1929 en què Fruïters i Vivers Clos-Blau de Balaguer escriu que allò pactat per l'expropiació de terrenys per passar el Canal eren 152 fruïters, 1 olivera, 4.351 planters i 12 arbres varis, però l'excavadora va deixant els metres cúbics de terra al costat, en terrenys no expropiats, i ha colgat 14 fruïters, 511 planters; temps després, es va fer un pas de servitud i es destruïren més arbres i planters.

El 18 de febrer de 1935 –cinc anys i mig després– encara reclamava a la CHE que li paguessin 7.000 ptes. pels danys ocasionats.¹³

16.3) EXPROPIACIONS FORÇOSES

Quan començaren les obres del Canal, l'Urgell no estava “pacificat” i així quan es va intentar arribar a un acord per passar el Canal –terrenys i preus–, hi hagué termes, com el de Linyola, que donaren totes les facilitats, però d'altres s'oposaren al seu pas, pel que s'iniciaren processos d'expropiació forçosa, parcial, en termes com Palau d'Anglesola, Vallfogona, Bellcaire, Castellnou de Seana, Sidamon, Torregrossa, on hi havia propietaris que no estaven d'acord amb la indemnització.¹⁴ O termes sencers amb una oposició total, com Alamús, Vencilló, Bell-lloc, Torre-Ribera, Grealó, Omeradilla i Margalef.

Els expedients d'expropiació forçosa s'iniciaren l'any 1930 en aquests termes:

- El 16 de gener, el de Bell-lloc.
- El 18 de gener, el d'Alamús-Vencilló.
- El 23 de gener, els de Torre-Ribera Grealó-Omeradilla.
- El 30 de gener, el de Minferri.

També s'havien iniciat expedients d'expropiació forçosa a Margalef, Puigverd de Lleida i Artesa de Lleida.¹⁵

16.4) DIFICULTATS PER PAGAR LES EXPROPIACIONS

Una situació prevista com era pagar les expropiacions es va convertir en un maldecap. Carlos Valmaña era l'enginyer cap de l'obra, i era el personal de la SCU els qui s'havien reunit amb els propietaris perquè deixessin passar el Canal

13) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-25-661

14) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-25-665

15) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-24-264

per les seves terres i s'havien signat els documents fixant l'expropiació i el preu, però passaven els mesos i ningú els pagava, perquè no arribaven els diners per pagar les expropiacions.

Les queixes arribaren a ser tan constants i seguides, que, a la fi, la SCU els respongué que no hi tenien res a veure amb la construcció del Canal i que enviessin les queixes a Saragossa, a la CHE.

El 1932, que Linyola no havia cobrat les expropiacions era el motiu que allegaven pagesos de Bell-lloc, Alamús, etc., quan els demanaven de deixar passar el Canal. De manera impertinent, responien que en parlarien quan els de Linyola haguessin cobrat allò promès el 1930. Per tant, no deixaven fer les obres d'explanació del terreny als seus termes.

El desembre de 1931, la Mancomunitat de l'Ebre va determinar que per expropiacions pagaria 68.000 ptes. cada trimestre. El 1932 només es disposaria de 272.000 ptes. per pagar expropiacions.

A Linyola van pagar una part de les indemnitzacions a la fi de 1932. Però una segona expropiació, el 1935, encara no s'havia cobrat.

Finalment, acabats els procediments legals, s'ocuparen els terrenys, mitjançant el procediment d'expropiació forçosa. Aleshores es demanava als propietaris que acudissin al seu ajuntament, on se'ls pagava la quantitat fixada per llei, i als qui no hi anaven, se'ls dipositava l'import del seu terreny a la Delegació d'Hisenda de Lleida, on podien anar a recollir-los quan volguessin.

17) LA CONSTRUCCIÓ DE LES SÈQUIES.

La pagesia veia avançar, amb il·lusió, la construcció del Canal –el 1931 havia estat un any de sequera–, però darrera dels obrers, no venien els qui esperaven els regants, els que havien de marcar les tomes d'aigua, des d'on sortirien les sèquies i els pagesos es començaren a posar molt nerviosos.

Així, el 31 de gener de 1932, l'ajuntament de Linyola protestava dient que s'estaven fent les obres de fàbrica, però ningú feia cap boca de reg, per regar directament. Preguntada l'empresa constructora, responien que no tenen ordres per fer les boqueres. I demanen que es comenci a treballar en les boqueres.

Quan Valmaña va preguntar a la Mancomunitat com fer les sèquies, li recomanaren que els contractes no passessin en cap cas de 25.000 ptes. i a poder ser, que no fossin superiors a 5.000 ptes., el que va fer que dividís les sèquies a fer en 3 o 4 trossos i els anés adjudicant un a un, per no superar els barems recomanats per la Mancomunitat.

Però quan es feren les sèquies, aquestes no portaven suficient aigua o l'aigua no arribava a tothom. S'hagueren de fer més obres i més rectificacions. Al llarg del Canal Auxiliar es feren 48 boqueres d'aigua.

A mesura que anava arribant l'aigua a les poblacions sorgien problemes, perquè la Bilbaïna treballava al terme i no deixava passar l'aigua i regar. Al juliol de 1934, la Bilbaïna havia fet una presa al poble de Sidamon, i aquests la trencaven cada nit per poder regar. Com a solució, des de la SCU mirarien d'organitzar un reg provisional, com feren el 1933, per no enverinar més la situació, que era molt tensa. Les obres al Canal encara podien durar 2 o 3 mesos més.

El cas de **Torregrossa**. El juliol de 1934, una comissió de Torregrossa anaren a les oficines de la Societat a protestar, al·legant que a principi d'any, els asseguraren que aquest any ja podrien regar del Subcanal i havien sembrat tota mena de cultius, i ara no tenien aigua per poder regar-los, i el poble s'arruïnaria.

La resposta de la SCU fou que tècnicament podien regar però si no pagaven el novè dels cereals no els donarien l'aigua per regar. En tot cas, el Subcanal, els digueren, depenia de la CHE.

En el Comunicat 551 de la SCU –enviat al Sindicat de Regs– es descriuen els fets, ocorreguts el 17 d'agost de 1934, després que l'aigua deixés d'arribar al terme de Torregrossa i s'interpretés que s'havia tallat com a represàlia per no pagar el novè de cereals i per no acceptar les condicions del novè, de pagar 9 ptes. per jornal.

*“Els fets comesos per un grup nombrós compost per veïns de Torregrossa que va destruir per complet la garita i mecanisme de la 2ª boquera A3 de la 4ª sèquia principal situada a l'Hm 115/93 i en part l'obra de fàbrica i ferro de la 3^a i 4ª boquera A-3 de la mateixa sèquia situades als Hm 115/93 i 124/66 i dec afegir que el 19 sobre les 4 de la tarda va comparèixer al primer dels esmentats orificis un altre grup d'uns 4 a 500 homes que obligà a retirar-se els 3 números de la guàrdia civil que custodiava aquells orificis atropellats per a impedir que derivessin el caudal d'aigua superior, perjudicant als regants inferiors”.*¹⁶

S'acordà castigar-los amb deixar dos dies sense aigua el terme de Torregrossa, però el Comissari de la Generalitat a Lleida suspengué el càstig.

18) LES CASILLES DEL CANAL AUXILIAR¹⁷

Junt amb les obres del Canal es va programar la construcció de 19 caselles, –popularment anomenades casilles, en territori dels Canals– distribuïdes per seccions.

1ª Secció: casilles 1 i 2

2ª Secció: 3, 4 i 5

3ª Secció: 7 i 8

4ª Secció: de la 9 a la 13

5ª Secció: de la 14 a la 19

16) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Actes del Sindicat de Regs, que comença 20 de gener de 1931.

17) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-24-655

El 24 de febrer de 1933 es posava en marxa la construcció de les casilles i Carlos Valmaña feia tracte amb Camilo Cercemo de Bilbao per fer, a 380 ptes., la 3 i 4 de la 2ª secció i finalment també va fer de la 10 a la 17.

I també feia tracte amb Emili Pla de Balaguer per la construcció de les casilles 1, 7, 8 i 9 per 380 ptes. i l'especial del Cap del Sifó del Sió, pressupostada en 2.064,81 ptes.

19) LA SITUACIÓ DE 1938¹⁸

El 26 de març de 1938 el Comitè de Control de la SCU presentava una Memòria del que faltava per acabar el Canal Auxiliar.

Faltava construir unes sèquies entre el terme de Bell-lloc i la 4a. sèquia principal i que beneficiarà els termes de Bell-lloc, Alamús, Omeradilla i Torre-Ribera.

Es van projectar 48 punts des d'on agafar l'aigua del Canal Auxiliar i fins ara s'han fet els corresponents a la 1a., 2a. i 3a. i part de la 4a. sèquia principal.

El projecte actual agafa des de les boqueres 38 a la 43 i faltirà fer un darrer projecte de la 44a. a la 48a. per donar per acabada la construcció del Canal Auxiliar.

A l'abril de 1938, arribava el front de guerra a l'Urgell i aquests projectes s'acabarien als anys 40.

CRONOLOGIA DELS FETS PASSATS DURANT LA CONSTRUCCIÓ DEL SUBCANAL

- Estiu 1931. La pitjor sequera en dècades.
- 23 agost 1931. Reunió de pagesos opositors al Sindicat i incautació simbòlica de l'edifici del Sindicat de Regs. Dimissió del president Ramon Felip Galicia.
- 29 setembre 1931. Nova Junta presidida per Emili Belda i Soriano de Montoya.
- Gener 1932. Nevada i gelada la nit del 15 al 16 de gener, -19º, que mata les oliveres de l'Urgell.
- 18 desembre 1932. Plebiscit de l'Urgell, es votava per dos projectes, el Projecte Belda, que obtingué 4.728 vots, i el projecte Bellvís, que n'obtingué 1.252. Però el plebiscit fou declarat nul en no anar a votar més de la meitat dels 16.000 regants, el que va comportar la dimissió del president Belda.
- 6 de febrer 1933. Traspàs dels drets, obligacions i funcions del Sindicat de Regs a la Comissaria de la Generalitat de Lleida
- 7 d'abril 1933. S'anul·la la providència del 6 de febrer.
- 19 de juliol. Es torna a la normalitat.

18) ACPU. Fons Canal d'Urgell. Ref. 1-25-604

- 22 setembre 1933. Governativament es nomena el Sindicat Central de Regs del Canal d'Urgell, i se li encomana la redacció d'un nou Reglament de Regs.
- Oposició a acceptar el novè en metàl·lic proposat per la Societat Canal d'Urgell.
- 17 agost 1934. Revolta a Torregrossa que destrueix diferents mòdols del Canal.
- Fets del 6 d'octubre de 1934. Detinguts a Torregrossa i a diferents pobles.
- 29 de desembre 1934. Fet el Reglament de Regs, la Junta dimiteix.
- 10 de gener 1935. Nomenada nova Junta.
- 23 gener 1936. Aprovació del Nou Reglament de Regs i es constitueixen 63 Comunitats de Regants.
- 5 de maig 1936. Nomenada nova Junta d'acord amb la situació del país.
- Juliol 1936. Primera vaga dels empleats de la Societat Canal Urgell.
- 19 de juliol 1936. Desaparició de la Junta. Desapareix també el Consell Administratiu de la Societat Canal d'Urgell.
- 25 juliol 1936. El Sindicat d'Empleats intervé la Societat Canal d'Urgell.
- Assabentats que el País Regant vol quedar-se amb el Canal d'Urgell, el Sindicat d'Empleats decideix incautar la Societat.
- 15 d'agost. La Comissaria de la Generalitat nomena un Comitè d'Intervenció al Canal d'Urgell.
- 20 d'agost. La Generalitat intervé la Societat Canal d'Urgell i nomena un Delegat.
- 26 d'agost. El comitè agrari de Lleida intenta apoderar-se de la Societat. Els empleats del Canal la requisen oficialment i ordenen el trasllat a Mollerussa de les oficines de la Societat a Barcelona.
- Febrer 1937. La Societat Canal d'Urgell passa a mans del seu major accionista, que és la Confederació Hidràulica de l'Ebre.

La informació per confeir aquesta cronologia s'ha extret del Fons Canal d'Urgell, dipositat a l'Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell, caps 1-24-166 i 1-10-3

BIBLIOGRAFIA

- GANGOLELLS, B. (2013). “Les empreses elèctriques i l'oferta d'energia: el cicle de la hidroelectricitat, 1911-1935”. *Barcelona quaderns d'història*, núm. 19, pàg. 77-103.
- SOLDEVILA, Jordi. (2006). “Canal d'Urgell: Caciquisme i regs. el conflicte del 1906.” *Urtx: Revista cultural de l'Urgell*, núm. 19, pàg. 301-318.
- MESTRE, Esteve i SOLÉ, Ton. (2021). “Conflictes del Canal d'Urgell”. *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, núm. 35, pàg. 3-18.